

Blaženka Martinović

bmartino@unipu.hr

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Hrvatska

RODNO NEUTRALNA I RODNO OSJETLJIVA KOMUNIKACIJA NA HRVATSKOME JEZIKU

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.17234/HDPL.2025.02>

Sažetak

Različite jezične prakse u javnome diskursu, pa i u akademskome i među jezikoslovcima, pokazuju da se opća uporaba jednoga gramatičkog roda ne drži općeprihvaćenom praksom neutralnoga komuniciranja. Negiranjem generičnosti jednoga gramatičkog roda ukorijenila se rodna binarnost pa se umjesto ranije preferentnosti jednoga roda u jeziku pojavila preferentnost dvaju rodova pred ostalima. U okviru feminističke lingvistike mogu se pratiti dva pravca istraživanja i djelovanja: jezik žena (i njihov položaj u jeziku) te jezik TIRV (transrodnih, interspolnih i rodno varijantnih) osoba (i njihov položaj u jeziku). Rezultati dvaju istraživanja provedenih 2024. i 2025., u suradnji s udrugom Proces (pulsom organizacijom civilnoga društva za promociju, razvijanje i unapređenje kvir kulture i LGBTIQ+ osoba): anketiranja nebinarnih osoba i diskusije fokus-skupine; zatim rezultati anketiranja osnovnoškolaca i srednjoškolaca i mrežnoga anketiranja žena o jeziku kojim se služe te, na koncu, rezultati analiza tekstova administrativnoga i publicističkoga stila pokazuju različite strategije za postizanje uključive komunikacije. Razlučivanje rodno neutralne komunikacije od rodno osjetljive uz preporuku uporabe (gdje i kako) može biti jedno od rješenja za uključivu komunikaciju na hrvatskome jeziku.

Ključne riječi: uključiva komunikacija; rodno neutralan jezik; rodno osjetljiv jezik; generički rod.

1. Uvod

Uključiva komunikacija (engl. *inclusive communication*), produkt uključive komunikacijske politike, ona je komunikacija koja čini vidljivima i uključenima sve govornike unutar jedne jezične zajednice, tj. ona koja nije seksistička, preferentna

i diskriminirajuća. Jezik je, naime, uvijek odraz stavova i norma unutar društvene zajednice, pa je i alat društvenoga aktivizma. U nastojanju da se postigne rodna ravnopravnost u društvu te da se podigne svijest o međusobnome utjecaju jezika i društva u novije se vrijeme objavljuju smjernice i upute za uključivu komunikaciju, posebice u tijelima Europske unije. Uključiva je komunikacija krovni naziv koji pokriva dva tipa komunikacije kojima ćemo se baviti u radu: rodno neutralan jezik¹ (engl. *gender-neutral / gender blind language*), koji se upotrebljava za odrodnjenu komunikaciju, ako se misli na ljude općenito, i rodno osjetljiv jezik² (engl. *gender-sensitive language / gender fair*), koji se upotrebljava za orodnjenu (uosobljenu) komunikaciju, ako se misli na određenu, konkretnu skupinu (usp. *European Institute for Gender Equality* 2019; Kutateladze 2015; Martinović 2025).³ Ono što nedostaje za hrvatski jezik jest preporuka kada se koji upotrebljava i kako se upotrebljava svaki od tih tipova komunikacije u javnoj uporabi, čime bi se razriješila bar neka otvorena pitanja nediskriminirajuće komunikacije.

Na primjeru hrvatskoga jezika pokazujemo koji su izazovi jezika s gramatičkim rodovima kada je posrijedi osjetljiva komunikacija za sve (rodne) identitete, ali i koja su otvorena pitanja kada su posrijedi strategije za neutralnu komunikaciju. Teorije o rodu, kao što su spekulativne ili *paragramatičke* te empirijske ili *gramatičke* (morfološka, morfosintaktička i leksička teorija) oslikavaju i današnje struje kada je riječ o uporabi osjetljivoga jezika. (Feministička) kritika uporabe generičkoga muškog roda javlja se iz perspektive: a) rodne inkluzivnosti (čini druge nevid-

¹ „Neutralan“ se, prije svega, odnosi na onaj koji nije određen, koji se ničim ne ističe, koji se izriče riječima koje nemaju leksičku kategoriju roda. Neutralnost u značenju nepristranosti može se dovesti u pitanje kada se gramatički (muški) rod izjednačava s referencijalnim, no valja uzeti u obzir da je gramatička kategorija povezana, prije svega, sa sročnošću. S druge strane, opravdano je propitivati termine i u smislu jezika u društvenome kontekstu, naime uporaba ovoga ili onoga lika uvijek odražava i stavove, sklonosti, preferencije govornika. Upravo zato važno je odmah istaknuti da je neutralna komunikacija ona koja je neodređena, prije svega, iz lingvističkoga i gramatičkoga kuta.

² „Osjetljiv“ se ovdje ne upotrebljava u značenju usmjerenosti na „ranjivost, senzibilnost, nježnost“, nego na komunikaciju koja je „izoštrena, istančana, registrirana promjene“ u društvu.

³ Podjelu uzusnih situacija susrećemo i u starijim člancima, primjerice Barić spominje u svome radu opću ili neutralnu uporabnu situaciju (s generičkim muškim rodovima) i pojedinačnu ili konkretnu uporabnu situaciju (u kojoj je spol zadan pa se izriče kojim od mocijskih parnjaka) (Barić 1987: 15).

ljivima), b) pragmatike i percepcije (automatsko zamišljanje muškoga referenta) te c) društvene reprezentacije (jezik oblikuje stvarnost). S druge strane, (lingvistička) kritika izbjegavanja generičkoga muškog roda poduprta je: a) razlikovanjem jezične i izvanjezične stvarnosti (gramatički rod razlikuje se od biološke i društvene stvarnosti); b) podrijetlom roda (iz ranoindoeuropskoga prajezika s općim i srednjim rodnom, a zadana je sročnost u općemu rodu); c) poimanjem roda kao klase i zadane sročnosti, naime muški rod upotrebljava se u neodređenim kontekstima i u kontekstima s različitim subjektima, no nije „default gender“ jer je sročnost primarna (primjerice *Tko je došao?*; *Marija i Ivan su došli.*; ali *Jedno od njih dvoje je odlučilo.*; *Varalice su pobjegle.*; *Presušile su rijeke, izvori i jezera.*) (Martinović 2015). Upravo te kritike (*pro* i *contra*) i razilaženja u odnosu prema jednome gramatičkome rodu plod su svih dvojba u uporabi kada je posrijedi rodno uključiva komunikacija.

2. Od lingvističkih do psiholingvističkih istraživanja

U jezicima s gramatičkim rodovima gramatički rod nije uvijek podudaran s biološkom i društvenom kategorijom.⁴ Spol nije ishodište iz kojega se isključivo derivira gramatička kategorija roda (klasifikacija vrsta riječi u razrede), naime rod se pripisuje i formalnim i semantičkim načelom (*Ona je fotomodel.*; *Ona je djevojčuljak.*; *Ona je djevojče.*). U lingvistici jasno se ističe da je rod sintaktička pojava pa zbog toga: „(...) niti je gramatički rod produžetak prirodnoga spola niti gramatički rod može biti sredstvo jezične diskriminacije žena.“ (Pišković 2017); naime „(...)

⁴ Radovi koji propituju spol (*sex*) i socijalno-kulturni rod (*gender*) danas propituju i koliko su takve podjele međukulturna i međudruštvena univerzalna činjenica (usp. Godina 2023). O interakciji spola (biološka kategorija) i roda (društvena kategorija), u binarnom poimanju čovjeka kroz prirodu i kulturu, govori nekoliko teorija: 1. biološki determinizam – odnosi se na sve teorije koje daju prednost i isključivost spola u odnosu na rod; ove teorije polaze od toga da je spol određen od začeca i da na njega ne možemo utjecati jer on određuje, odnosno determinira naš spolni identitet; 2. društveni konstruktivizam – odnosi se na sve teorije koje odvajaju spol od roda; čovjek se rađa određenoga spola, ali može postati nešto drugo od onoga što biološki jest; rod se uvodi u uporabu kao analitički pojam; 3. dekonstruktivizam – odnosi se na sve teorije koje daju prednost pojmu *rod* nad pojmom *spol*, polaze od toga da je pri utvrđivanju ljudskog identiteta mjerodavno samo ono što postajemo (rodna socijalno-kulturna performativnost); 4. koevolucionističko razumijevanje čovjeka – odnosi se na teoriju prema kojoj na oblikovanje čovjeka utječe biološki, socijalno-kulturni čimbenik, slučajnost i samoaktivnost organizma. I *biologizacija* spola i *debiologizacije* spola reflektiraju se i na jezične odabire.

već je u klasično doba postojala opreka između *gramatičkoga* shvaćanja roda, koje se očituje u sročnosti, i *filozofskoga* shvaćanja, prema kojemu su rodovi određeni značenjem imenica koje tu kategoriju imaju.“ (Matasović 2018: 142). Unatoč lingvističkoj činjenici da su gramatičke kategorije i izvanjezični svijet u arbitrarnome odnosu, u uporabi se gramatički rod poistovjećuje s izvanlingvističkom stvarnošću. Takva lingvistička činjenica, s druge strane, nije prepreka da se u jeziku služimo različitim strategijama izricanja s ciljem društvenoga aktivizma i vidljivosti različitih društvenih skupina. Uporaba je išla u smjeru *orodnjavanja* u svakome kontekstu u prvim valovima feminističke lingvistike pa do *odrodnjavanja*, uključivanjem kvir kulture, što se podudara i sa shvaćanjima odnosa jezične i izvanjezične stvarnosti koja se kreću od jezičnoga determinizma do jezične relativnosti.⁵ Orodnjavanje je rezultat feminističkolingvističkoga inzistiranja na dokidanju generičnosti muškoga gramatičkog roda s ciljem borbe protiv androcentričnosti. Riječ je o rodno utemeljenoj jezičnoj reformi koja je proizišla iz feminističke kritike jezika, s nizom pozitivnih pomaka, prije svega u razumijevanju jezika (Bertoša 2001). Glasnije se o tome govori nakon 70-ih godina prošloga stoljeća, kada je utemeljena feministička lingvistika (tj. empirijska istraživanja iz feminističke perspektive) u programatskome članku *Jezik i ženino mjesto* R. Lakoff iz 1973.⁶ O paradoksu uporabe generičkoga roda u svakome kontekstu kod nas najbolje svjedoči naslov monografije *Kad student zatrudni*, a teze iz te knjige najbolje oslikavaju okupacije prvoga vala feminističke lingvistike: „Međutim, ono što odmah privlači pažnju jest da se spolno nedefinirana uporaba izjednačuje isključivo s maskulinumom, iako postoje i odgovarajuće ženske imenice. To zapravo znači da se muškarac smatra prototipnim predstavnikom vrste. Posljedica je takvog shvaćanja da žene u jeziku nisu vidljive.“ (Glovacki-Bernardi 2008: 86). Nakon toga je kvir feminizam (pa onda i kvir/kvirna lingvistika) donio i nove strategije za dokidanje androcentričnosti, kao što je primjerice miješanje rodova na razini jednoga teksta, s ciljem dekonstrukcije roda, anarhizma i abolicije roda, u čemu se vidi utjecaj M. Foucaulta (1978), J. Butler (2000), M. Wittig (2010).⁷ Sve je to utjecalo na uporabnu nestabilnost

⁵ Kronologiju odraza društvenoga i biološkoga roda u jeziku iz antropološkoga i lingvističkoga kuta v. Bertoša 2025.

⁶ Pedeset godina feminističke lingvistike (o njezinim odjecima u kulturi i društvu) obilježeno je skupom na Filozofskome fakultetu u Zagrebu u rujnu 2023.

⁷ O tome i citat iz intervjua s TIRV osobama o uključivom jeziku: „Odnos rodno osjetljivog i rodno neutralnog jezika nije ili – ili; zbog gramatičke strukture hrvatskog jezika posve uspješno

generičnosti jednoga gramatičkog roda. Navedene se teme i discipline mogu svesti pod pojam rodne lingvistike kao krovne jezikoslovne discipline koja proučava odnos jezika i društvene kategorije roda (Bertoša 2025: 41).

Kritika uporabe generičkoga muškoga roda dolazi od strane kognitivnih znanstvenika, psihologa, bihevorista, psiholingvisti, i to zbog tekstova napisanih u generičkom muškom rodu koji evociraju više muške nego ženske mentalne reprezentacije. Različita psiholingvistička istraživanja pokazuju da diskursne prakse kojima smo okruženi utječu na mentalne slike stvarnosti, tj. na mentalne reprezentacije. Brojna su istraživanja, posebice na njemačkom govornom području, koja govore tomu u prilog (Braun i dr. 1998; Brohmer i dr. 2024 (replikacija Stahlberg i dr. 2001); Gastil 1990; Keith i dr. 2022; Misersky i Redl 2020; Rothmund i Scheele 2004; Stahlberg i dr. 2001, 2007). U Njemačkoj i Belgiji (Sczesny i dr. 2016; Stout i Dasgupta 2011; Verweken i dr. 2013) istraživanja su išla u smjeru profesionalnih interesa u kojima se pokazalo da generički rod u imenovanju profesija ima negativne implikacije i kod djece u osnovnoj školi. Kada su predstavljeni nazivi poslova stereotipno muških zanimanja u generičkome, muškom rodu (u usporedbi sa žensko-muškim oblikom), djeca ne samo da su rjeđe imenovala zaposlenice nego su također smatrala da je manje vjerojatno da će žene uspjeti na tim pozicijama. Strategije kojima se to želi izbjeći jesu „pluralizacija“ (navođenje obaju likova) ili „neutralizacija“ uporabom množinskih oblika koji su nešto manje pristrani nego jedninski oblici (što je poduprlo i istraživanje u Belgiji, De Backer i De Cuyper 2012).⁸ Zanimljiva su i istraživanja o imaginaciji s rodno uključenim

izbjegavanje roda niti je opcija niti želja svih nebinarnih osoba. On predstavlja i prostor slobode u kojem se možemo poigravati gramatičkim rodovima i tragati za individualnim rješenjima koja nam najbolje odgovaraju, ali i svojevrsni zatvor u kojem niti jedno rješenje neće u potpunosti dokinuti rod, koliko se god trudili. No preskriptivizam ili afirmiracija jedne opcije kao najbolje (npr. generički muški) ne mogu biti rješenje jer ukalupljuju upravo one koji se kalupu najviše opiru.“ (Martinović i Maslač 2024)

⁸ Upravo zbog toga natječaji za posao donose uputnicu da se natječaj odnosi i na žene i na muškarce (m/ž), prema Zakonu o ravnopravnosti spolova (NN 82/08; 69/17), članku 13: (2) *Prilikom oglašavanja potrebe za zapošljavanjem u oglasu mora biti jasno istaknuto da se za oglašeno radno mjesto mogu javiti osobe oba spola. (6) Kod donošenja rješenja o rasporedu na radno mjesto i drugih rješenja o pravima i obvezama državnih službenika/ca koristi se naziv radnog mjesta u muškom i ženskom rodu.*

obrascima (u njemačkome jeziku ortografski pomoću *camel case* (Binnen-I) i *gender star* (zvjezdica), Brohmer i dr. 2024), gdje je preko dvije i pol tisuće sudionika trebalo imenovati slavne osobe, naime sudionici su spomenuli više žena kada nisu upotrijebljeni generički oblici. Zaključak je istraživanja da rodno inkluzivne alternative potiču ispitanike da zamisle žene. Ostaje nepoznato povećavaju li rodno inkluzivne alternative i mentalnu uključenost nebinarnih osoba. O tome „razmišljali mozak muški“ govorila su i starija istraživanja, naime u jednome (Hyde 1984) osnovnoškolci i studenti trebali su uporabom pokazati „rodnu neutralnost“ zamjenice *he 'on'*. Rezultati su pokazali da samo 28 % učenika 1. razreda razumije gramatičko pravilo za, tada, „rodno neutralnu“ uporabu riječi *he 'on'*, no kod studenata je rezultat bio puno viši, čak 84 %. Javljanje ženskoga lika u reinterpretaciji priče povećavalo se kada je oblik zamjenice bio *oni, on* ili *ona*. Konishi (1993) u istraživanju prijevoda sa španjolskim i njemačkim studentima također navodi da uporaba muškoga roda u jeziku potiče ljude da misle isključivo o muškarcima. Misersky i dr. (2018) potaknuti oglasima za posao proveli su istraživanje u njemačkome jeziku mjerenjem moždane reakcije ispitanika o uporabi muškoga generičkog roda. Sudionici su čitali rečenice koje su bile kongruentne ili nekongruentne u odnosu na spol referenta, pri čemu su se bilježile razlike u moždanoj aktivnosti. Rezultati su pokazali asimetričnu obradu muškoga generičkog oblika, tj. mušku pristranost u mentalnoj reprezentaciji. Ti se rezultati prije svega odnose na automatizirane procese jezične obrade te se ne mogu izravno interpretirati kao stavovi. O stavovima mogu ponešto reći druga istraživanja, naime izbori između različitih jezičnih strategija za izricanje roda društveni su, ideološki i politički fenomeni. Na primjeru francuskoga jezika pokazalo se da lijeve stranke u izborima u Belgiji i Francuskoj više upotrebljavaju udvojene oblike i oblike za ženski rod (Dister i Moreau 2006)⁹, a takvu pojavnost zamjećujemo i u našem okružju. Sve te strategije potaknute su

⁹ Autorice su bile kritizirane zbog svoga stava oko uporabe generičkoga roda u vodiču za inkluzivno pisanje, smatraju da govornici imaju dovoljno znanja o svijetu te da razumiju kako se generički muški rod odnosi na sve ljude, „baš kao što nitko ne misli da se znak za pješake ne odnosi na žene“ (Dister i Moreau 2020). U tome vodiču navode se preporuke koje nisu razlučile neutralno i osjetljivo komuniciranje: uvijek koristite imenice ženskoga roda kada se obraćate konkretnim ženskim osobama; nemojte pod svaku cijenu pokušavati izbjeći imenice muškoga roda; ne pišite ništa što se ne može normalno izgovoriti u usmenom govoru; ne koristite skraćene dvojne oblike (srednja točka); ako poučavate francuski jezik, istaknite „Muški se rod koristi i za mješovite skupine“.

spoznajama da se značenje mijenja kada se mijenja uporabna praksa: diskursom (načinom na koji se o nečemu govori), vizualnim prikazima i metaforama, ranim jezičnim inputom. Na vizualizaciju, dakle, utječe jezik kojim se služimo i kojim smo okruženi, tj. diskursne prakse, društvo u cjelini te znanje i iskustvo. Unatoč tomu što je jezik tek jedna od karika¹⁰ te unatoč lingvističkoj činjenici da je arbitran odnos između gramatičkoga i društvenoga roda, sva spomenuta i brojna druga istraživanja nagnala su na propitivanja generičkoga muškoga roda u široj zajednici.

3. Od anketa i analiza diskursa do smjernica za uporabu

Akademске 2024./2025. godine trajao je znanstveno-stručni projekt na Filozofskome fakultetu u Puli o uključivoj komunikaciji u suradnji s udrugom Proces (LGBTIQ+ zajednicom) iz Pule. Cilj je projekta bio istražiti kojim su jezičnim rješenjima prije svega sklone transrodne, interspolne i rodno varijantne osobe (TIRV osobe). Dio rezultata tih istraživanja bio je prezentiran na dvama skupovima (Martinović 2025; Martinović i Maslač 2024). Istraživanje se odnosilo na mrežno anketiranje TIRV osoba o jezičnim preferencijama (ukupno 110 osoba) te na zaključke rasprave s fokus-skupinom LGBTIQ+ osoba u siječnju 2025., u čemu su sudjelovale ukupno 22 osobe. Provedeno je naknadno i istraživanje o generičnoj uporabi muškoga roda u osnovnoj i srednjoj školi, anketiranjem uživo, s ciljem detektiranja stava i uporabe generičkoga muškog roda u dobi kada se postiže svjesno znanje o rodu i o društvenome aspektu jezika. Anketirani su učenici 8. r. osnovnih škola te učenici 4. r. srednje škole (gimnazijskoga usmjerenja) u Puli o uporabi muškoga roda kao generičkoga (u travnju i svibnju 2025.), ukupno 169 osoba. Također je provedeno i mrežno anketiranje znanstvenica o uporabi imenica muškoga roda kao generičkih i općih u svibnju 2025., u čemu je sudjelovalo 15 osoba (10 iz humanističkog i 5 iz društvenog područja), s ciljem da se uoči postoj

¹⁰ Na Institutu za hrvatski jezik kreirana je baza mocijskih parnjaka s tražilicom (*Muško i žensko u hrvatskome jeziku*; <https://muskozensko.jezik.hr/>) kojom se postigla simetrija imenovanja u dvama rodovima, no taj jezični doseg, nažalost, nisu pratile i društvene promjene, primjerice i dalje se perpetuira neravnopravnost na radnim mjestima, u plaćama, nejednaka zastupljenost u vodećim strukturama, seksizmi u javnome diskursu i sl. O nesimetriji društvenih i jezičnih promjena isticala je, u kontekstu svoga vremena i shvaćanja, i R. Lakoff (1973), i to u vremenu kada se još govorilo o tzv. ženskome jeziku kao odrazu društvene nejednakosti, što se poslije u valovima feminističke lingvistike sveobuhvatnije promatralo u smislu „zajednica prakse“ i u smislu „izvedbe roda“ (Pišković 2016).

li ujednačen stav žena koje su obrazovane i koje često imenuju svoj status. Rad se temelji i na komparativnoj analizi članaka i priručnika o uključivoj komunikaciji i praksi u zemljama Europske unije. Svi ti priručnici i smjernice za uključivu komunikaciju svjesnim otporom, dakako, teže nediskriminirajućem i nepristranom jeziku, društveno poželjnome, s ciljem smanjenja stereotipa, poticanja društvenih promjena, postizanja ravnopravnosti, no zamijećeno je da, s druge strane, kod onih koji se tim priručnicima služe mogu potaknuti ne samo sumnje u svoju dosadašnju uporabu nego i strah od uporabe ustaljenim jezičnim rješenjima (iako su normom poduprta) jer su različita od onih koje ti priručnici preferiraju, počesto bez jasnog razgraničavanja konkretne i uopćene komunikacije. Cilj je ovoga rada dvoje: 1) jasno razgraničiti ta dva tipa komunikacije ponovnim vraćanjem u fokus lingvističke činjenice, koje ne bi trebalo odbacivati jer također podupiru (rodno) uključivu komunikaciju, i 2) uzimati u obzir i feminističku kritiku uporabe jezika, jer se jezik mora promatrati u društvenome kontekstu.

4. Rezultati nekoliko istraživanja o jednome rodu

4.1. *Institucijske preporuke o uključivoj komunikaciji*

U raspravama o generičkome muškome rodu uočava se *ideologija jezičnoga seksizma* (kroz *priručnike za uključivu komunikaciju*, Pišković 2018), koja se osvrće na generički muški rod, na profesijske imenice i na oslovljavanja, i jednako je danas zastupljena kao i *ideologija standardnoga jezika*, koja se očituje u strahu od jezika i jezičnih rješenja.¹¹ U e-intervjuu sa znanstvenicama o generičkoj uporabi muškoga roda, koji je proveden u svibnju 2025. i u kojemu je sudjelovalo 15 znanstvenica (od 35 do 65 godina) iz Pule, Rijeke i Zagreba, potvrđeno je postojanje različitih polazišta, nesigurnosti te sumnje u svoju uporabu. Većina ispitanih znanstvenica (13 od 15), iz različitih znanstvenih područja i polja, ističe da se osjećaju uključeni-ma kada se navode i oblici u generičkome muškom rodu, no zbog društvenih pro-

¹¹ Detaljnije o različitim rodnim ideologijama usp. Pišković 2018. U tome radu navodi se i ovaj stav o različitim jezičnim rješenjima koja se ponajviše nalaze na stranicama udruga LGBTIQ+ zajednice: „Sve takve intervencije u gramatiku hrvatskoga jezika aktivistički su pothvati, obilježja govora pojedinih društvenih grupa ili idiolekata i ne ulaze u polje znanstvenoga ili stručnoga bavljenja jezikom.“ (2018: 296). Takva jezična rješenja ipak jesu tema sociolingvističkoga istraživanja, kao što su i supstandardni idiomi. U počecima feminističkolingvističkih promišljanja u hrvatskome jeziku upravo su se takvi priručnici spominjali kao primjeri feminističke kritike uporabe jezika (Bertoša 2001).

mjena i očekivanja (ponajprije unutar svojih institucija) paze da upotrijebe rodno osjetljiv jezik.¹² Suprotni stavovi proizlaze iz toga kolika se moć pridaje jeziku, tj. određuje li jezik mišljenje ili dijelom utječe na njega. Determinističko sagledavanje vodi preferenciji osjetljivoga jezika u svakome kontekstu.¹³ Riječ je o svjesnom otporu dominantnom diskursu, „uobličenoj u poluinstitucionalne forme poput neseksističkih jezičnih vodiča i priručnika, novih jezičnih konstrukcija, preimenovanih značenja“ (Bertoša 2001: 69).

Različiti priručnici europskih i domaćih institucija donose preporuke o uključivoj komunikaciji, primjerice *Rodno neutralan jezik* (Europski parlament 2008, 2018.), *Rječnik rodne ravnopravnosti* (European Institute for Gender Equality 2016),

¹² „Meni ‘student’, ‘nastavnik’, ‘kolega’, ‘doktor’, ‘djelatnik’ itd. uvijek znače i muškarca i ženu. Mi smo naime baš poučavani još u osnovnoj školi (koja je obuhvatila 80-e godine 20. st.) da kad se kaže ‘učenik’, misli se i na ‘učenicu’, kad se kaže ‘pionir’, misli se i na ‘pionirku’ itd. Nama su nastavnici (i nastavnice) svraćali pozornost na to i naglašavali da se podrazumijevaju oba roda. (...) Kad se meni šalju obavijesti u muškom rodu, bilo to u jednini ili množini, uvijek se osjećam uključenom, moj mozak se ne obazire na muški rod, ne primjećujem ga kao nešto što se ne bi odnosilo na mene (napominjem da sam cis-žena). (...) Kad pišem izvješća kolegicama za njihovo napredovanje, isto tako mi je prirodnije pisati u generičkom m. r. kad se radi i o ‘kategorijalnom’ značenju. Tu mislim na konstrukcije tipa: ‘na radno mjesto docenta izabrana je tad i tad’, ‘predlaže se da se kolegica ta i ta izabere na radno mjesto izvanrednog profesora’ i sl. Međutim zadnji put kad sam pisala takvo izvješće, vidjela sam da se u posljednjih pet godina to promijenilo i da se sada sve više i takva kategorijalna značenja pišu u ženskim mocijskim parnjacima. Prilagodila sam tome svoj izričaj da ne bih nekoga uvrijedila – naime, sigurniji si kad čak i kategorijalna značenja napišeš u ženskome mocijskom parnjaku, koliko god ti to neprirodno i suvišno bilo. (...) Zato i ne osjećam baš da sam slobodna upotrebljavati generički muški rod – netko me uvijek može zbog toga proglasiti onime što nisam – isključivom...“ (filologinja)

¹³ „Teško mi je prihvatiti da jedan gramatički rod bude generički jer su jezik i mišljenje povezani. Izbor jednog roda da bude generički, naime, povezan je s moći koju taj rod ima u društvu. Dokaz za to je prvo smijanje, a zatim traženje ispravka ako na diplomu muške osobe piše da je, primjerice, učiteljica. No ako na diplomu ženske osobe piše da je učitelj, to nije smiješno, to se slabije primjećuje, a mnogim ženama, ako i primijete, to ne smeta. Dodavanjem ženskog roda u kombinaciju s muškim želim naglasiti da postoje i inženjerke, i psihologinje, i predsjednice. Kada koristimo imenice ženskog roda u takvim slučajevima, onda utječemo i na to da se na plakatu koji reklamira to zanimanje pojave zaista i žene, a to će onda proširiti izbor karijera djevojčica i djevojaka. Dakle, za mene jezik nije neutralan, ali može biti osjetljiv. No, voljela bih da sam u toj upotrebi rodno osjetljivijeg jezika dosljednija i da imam rješenja za sve situacije.“ (psihologinja)

Uključiva komunikacija (Glavno tajništvo Vijeća EU, 2018), *Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji: Uporaba rodno osjetljiva jezika na Sveučilištu u Rijeci* (Sveučilište u Rijeci 2022); *EDI GO Smjernice za inkluzivn(ij)i jezik* autorice Vanje Kožić Komar (Forum za slobodu odgoja 2024).¹⁴ Pišković (2018: 296) u svome članku kritizira inzistiranje na dominacijskome pristupu rodu i jeziku: „Naime različite su institucije, pogotovo državne, bile zastrašene aktivističkom kampanjom izгона seksizama iz jezika, pa su usvojile mnogobrojne prijedloge iz spomenutih dokumenata; govornici koji su se pak svjesno opirali površnu i nepromišljenu proglašavanju jezičnih jedinica seksizmima ispadali su neupućeni u stanje stvari i 'politički nekorektni'.“¹⁵ Ono što se zamjećuje jest da preporuke nisu jednake u svim takvim priručnicima, pa time još više zbunjuju korisnike, te da se ponajviše razilaze u preporuci za uporabu generičkoga muškoga roda (primjerice smjernice Sveučilišta u Rijeci potpuno dokidaju generičnost muškoga roda u neutralnoj uporabi). Slijedi usporedba triju pristupa na koje se najčešće poziva u uporabi:

¹⁴ Slični priručnici i izdanja postoje i u susjednim zemljama, primjerice *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika* koje su uredile Jasna Jeram i Mojca Šaupperl (Ljubljana, 2018); *Priručnik za upotrebu rodno osjetljivog jezika* Hristine Cvetičanin Knežević i Jelene Lalatović (Beograd, 2019); *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima* autorica Jasmine Čaušević i Jasne Zlotrg (Sarajevo, 2011); *Registar zanimanja, zvanja i titula žena – Prilog upotrebi rodno osjetljivog jezika u sferi javne komunikacije* autorice Sanje Mijušković (Cetinje, 2013) i sl. O vodičima na engleskom govornom području usp. Bertoša 2001.

¹⁵ U *Planu djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova* Ministarstva znanosti i obrazovanja (2023. – 2026.) stoji: 3.1. Poticati i promovirati jednakost i nediskriminacijske politike uz uporabu rodno osjetljivog jezika, kroz način provedbe: Informiranje zaposlenika o važnosti korištenja rodno osjetljivog jezika prilikom izrade akata Ministarstva kao i u službenoj komunikaciji s dionicima u nadležnosti Ministarstva. (dostupno na stranicama Ministarstva, str. 16-17) Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova 2015. donio je također dokument *Uvođenje rodno osjetljivog jezika u službenu uporabu*.

Tablica 1. Različiti pristupi uključivome jeziku u priručnicima za uključivu komunikaciju

<p><i>Rodno neutralan jezik u Europskom parlamentu, 2018.</i></p>	<p>OPĆE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • množinski oblik u muškome rodu smatra se neutralnim • u natječajima za posao može doći i samo imenica m. r. • ne spominju se nebinarne osobe
	<p>PRIMJERI</p> <p><i>Ako se tekst koji se sastavlja ili prevodi, primjerice u Poslovniku Europskog parlamenta, odnosi općenito na dužnost koju neka osoba izvršava rabi se muški oblik koji u tom slučaju stoji za oba spola (europski ombudsman, kvestor, predsjednik).</i></p> <p><i>Kad uz dužnost koju izvršava stoji i ime i prezime ili samo prezime te osobe, treba upotrijebiti oblik koji odgovara spolu te osobe...</i></p> <p><i>Kad je riječ o natječajima za radna mjesta i sličnim tekstovima, dopušteno je navođenje udvojenih oblika ili navođenje samo jednoga, obično muškog oblika, uz isticanje dostupnosti radnoga mjesta obama spolovima navođenjem oznaka za spol u zagradama (ž./m.).</i></p> <p><i>Pritom treba naglasiti da se pri upućivanju na pojedine osobe svakako treba uzeti u obzir i stav tih osoba o tome kako one same žele da ih se naziva na njihovim radnim mjestima.</i></p>
<p><i>Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji na UNIRI, 2022.</i></p>	<p>OPĆE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • favorizira se rodno osjetljiv jezik, a istovremeno se upućuje na neisticanje roda • savjetuje se izbjegavanje opće (generičke) uporabe muškoga generičkog roda • za nebinarne osobe zamjenica oni i oblici glagola u 3. l. mn.
	<p>PRIMJERI</p> <p><i>NE: Studenti će biti obaviješteni o nadoknadi predavanja.</i></p> <p><i>DA: Studentice i studenti dobit će obavijest... ili Studenti/ce će dobiti obavijest...</i></p> <p><i>Hoće li spominjanje roda rasvijetliti ključne aspekte teme o kojoj se namjerava komunicirati? Ako da, treba koristiti rodno osjetljiv jezik. Ako ne, treba koristiti rodno neutralan jezik.</i></p> <p><i>Namjerava li komunikacija biti eksplicitno uključiva prema osobama nebinarnog roda? Ako da, u hrvatskome jeziku moguće je odlučiti se za rodno neutralan jezik (korištenjem trećeg lica množine i zamjenice oni, zamjeničkog pridjeva njihovo i sl.). Novih uključivih termina poput engleskog „zbe“ ili švedskog „ben“ u hrvatskome jeziku za sada nema.</i></p>

<p><i>Forum za slobodu odgoja, EDI GO; 2024.</i></p>	<p>OPĆE ZNAČAJKE</p> <ul style="list-style-type: none"> • favorizira se rodno osjetljiv jezik, uz zadržku da nije uvijek moguće • upotrebljava se neraspisani mocijski parnjak s dvotočjem (<i>učitelji:ce</i>) • preporučuje se zamjenica <i>onie</i>
	<p>PRIMJERI</p> <p><i>Stoga dosljedna upotreba raznih strategija za ublažavanje jezične diskriminacije u hrvatskom jeziku može dovesti do smanjenja čitljivosti teksta (npr. Motivirani:e učitelji:ce su bili:e...), a neka rješenja mogu naići i na otpor jer nisu u skladu s gramatikom hrvatskog jezika. No važno je osvijestiti prisutnost problema stereotipa i diskriminacije u jeziku te neprestano tragati za rješenjima kako ih ublažiti.</i></p>
<p>ZAJEDNIČKE ZNAČAJKE</p>	<p>OPĆI i OBEZLIČENI oblici: preferirati gdje god se može imenicu <i>osoba</i>, zbirne imenice i zbirne brojeve, pridjeve umjesto imenica (umjesto <i>inicijativa studenata</i> preferira se <i>studentska inicijativa</i>)</p>

Jaz između gramatičkih uputa i društveno-jezičnoga aktivizma vidljiv je upravo u različitim smjernicama za uključivu komunikaciju koje favoriziranje jednoga (generičkog) roda (nad drugim rodovima) definiraju rodno preferentnim, a time i isključivim i negativnim (npr. *Građani se obavještavaju...*). Rodno neutralnim jezikom u takvim se smjernicama smatra svako obraćanje bez referencija na žene ili muškarce (npr. *Građanstvo se obavještava...*). Tako opisan rodno neutralan jezik na primjeru hrvatskoga ne daje dovoljno (imeničkoga) korpusa da bi se sve moglo izreći, a negira i polisemičnost imenica muškoga roda u mocijskome paru, tj. zadire u gramatičku i leksičku normu. Rodno osjetljiv jezik, kako se danas opisuje u većini pravilnika, smjernica ili preporuka, ne iskazuje potpunu jednakost svih rodova, naime koncentrira se samo na dva roda (npr. *Građani i građanke se obavještavaju...*). Takav jezik podrazumijevao bi i žene, i muškarce, i osobe koje ne ulaze u binarnu rodnu kategorizaciju. Preporuke tijela Europske unije usmjerene su jezičnoj politici, i to na makrorazini, pa se i kreatorima zakona i politike preporučuje upotrebljavati rodno osjetljiv jezik. Bez jasnijih naputaka vrlo je teško zamisliti takav jezik u administrativnim tekstovima u kojima se očekuje konciznost i neutralnost (Miloš 2023). U različitim priručnicima i na mrežnim stranicama institucija Europske unije (primjerice *European Institute for Gender Equality*) pronalazimo sheme u kojima se *rodno osjetljivom jeziku* daje prednost pred *rodno neutralnim* ili *rodno slijepim jezikom*, koji savjetuju „upotrebljavati s mjerom“. Rodno neutralan jezik (odrodnjen) i rodno osjetljiv jezik (orodnjen) razlikuje jedno temeljno pita-

nje: *Hoće li spominjanje roda rasvijetliti ključne aspekte teme?* Seksizme, dakako, treba izbjegavati.¹⁶

Rodno *slijep* jezik nije preporučljiv naziv jer rod nije jednoznačan pojam ni u ovome kontekstu, naime, pored podjele na društveni i biloški rod, postoji i podjela u jeziku na gramatički, leksički i referencijalni rod (Pišković 2011). Za imenice koje pripadaju semantičkoj jezgri (tj. parne su imenice za živa bića) važan je leksički i referencijalni. Često se u različitim preporukama preporučuje upotrijebiti, gdje je moguće, imenice koje nisu spolno diferencijabilne, koje su rodno neodređene s obzirom na leksički rod te se odnose na muški i na ženski referencijalni rod, tj. spol (*osobe* ili *osoblje* umjesto *zaposlenici*). Uz takve se imenice dalje u rečenici prema sročnosti ostvaruje muški, ženski ili srednji gramatički rod (*Ljudi su shvatili.*; *Osobe su shvatile.*; *Čeljade je shvatilo.*). U tome je smislu rodno slijep neprecizan pojam, naime iako su to riječi iz tzv. semantičkoga ostatka koje nemaju leksički rod, referencijalno su dvorodne, a gramatički pripadaju jednome od triju rodova.

4.2. O općemu rodu u jezičnim priručnicima

U jezičnim priručnicima možemo uočavati različite pristupe u opisivanju općega (epicenskoga) značenja jednoga roda. Naime u napomenama školskoga rječnika Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje ističe se množinski oblik kao generički: „Mocijski se parnjaci kojima se označuje muški vršitelj radnje definiraju kao: osoba..., a ženski kao: žena... To se čini jer muški mocijski parnjaci u množini mogu označivati osobe obaju spolova...“ (*Školski rječnik hrvatskoga jezika* 2012: XVI) U mrežnome rječniku Instituta za hrvatski jezik *Mrežnik* leksički je opis takvih imenica doraden (Mihaljević 2021: 675). Generičnost imenica muškoga roda vidljiva je tek kad se istakne polisemičnost (u dvama značenjima: 1. osoba; 2. muškarac / muška osoba).¹⁷ Dosadašnje definiranje imenica muškoga roda samo

¹⁶ Uzimajući u obzir da nema *ideološki nevinog diskursa* kritička diskursna analiza pokazuje perpetuiranje rodni stereotipa u administrativnome i publicističkome stilu, primjerice u vidu stereotipizirane uporabe lingvokulturema, kao što su *svekrva, baba, maćeha* i sl. I dalje se stereotipi provlače i u natječajima za posao, unatoč Zakonu pa se raspisuju natječaji za radna mjesta: *tehničar rasvijete i spremačica/domačica*, uz napomenu da se na posao mogu javiti i muškarci i žene.

¹⁷ U *Mrežniku* i u *Školskome rječniku* Instituta za hrvatski jezik odvojena je obrada mocijskih parnjaka, a u *Mrežniku* (Osnovni modul, A – NJ) nalazimo i detaljan opis i detaljne gramatičke odrednice za obje imenice u paru (što je omogućio i neograničen prostor mrežnoga rječnika, naime nekada imenica ženskoga roda za osobu nije ni definirana nego se samo upućivalo na

kao „osobe“ (za zanimanja, funkcije, zvanja) kao ostalih epicena (imenica koje se odnose na oba spola, ali imaju stabilan gramatički rod, kao što su primjerice *su-*

imenicu u muškome rodu). U rječničkim smjernicama obrade natuknica ističe se da vode računa o društvenoj važnosti takvih izdanja pa se u kolokacijama teži izbjeći seksizme i diskriminirajući kontekst, jer rječnik nije vođen korpusom. Stvaranje rječnika društveno je odgovorna djelatnost i u njima se ne bi trebali reproducirati stereotipi i predrasude pa ni oni koji su zabilježeni korpusom (Mihaljević 2021), tj. očekuju se nediskriminirajući primjeri i kolokacije. I dalje se, ipak, „muškarac“ definira kao „odrastao čovjek muškoga spola“, a ne, simetrično, kao „osoba“. (*muškarac. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Institut za hrvatski jezik. <https://rjecnik.hr/mreznik/muskarac/>, pristup 20. 3. 2026.) Definicije su zasigurno simetričnije nego što su bile nekada, primjerice u *Rječniku hrvatskoga jezika*, ur. J. Šonje (2000) gdje je „žena“ – „ljudsko biće po spolu suprotno muškarcu, koje može rađati djecu i preuzeti glavnu brigu za uzgoj i odgoj djece“; a „muškarac“ – „muška osoba“. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (2015) donosi simetričnu definiciju („odrasla osoba ženskoga spola“ / „odrasla osoba muškoga spola“), no i dalje ostaje dvojbena ponuda kolokacija koja i dalje perpetuira rodne stereotipe, primjerice prva kolokacija u tome rječniku za lemu „žena“ jest „javna žena“. U *Mrežniku* ne nalazimo imenice „feminist“, „feministica“, „feministkinja“, „gej“, „lezbijka“ i sl. jer su leme odabirane po kriteriju čestote, no u kolokacijama se javljaju navedene riječi (Kakav je muškarac? gej *žarg.*, heteroseksualan, homoseksualan...). Nalazimo i korpusnih oprimjerenja koji i dalje perpetuiraju žensku ulogu u domaćinstvu: *Cijelo prijevodno bila sam dobra domaćica, a poslijepodne sam, prema zasluži, provela na Jarunu sa svojim dečkima i dragim prijateljicama. (dečko. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Institut za hrvatski jezik. <https://rjecnik.hr/mreznik/decko/>, pristup 20. 3. 2026.), no ima i primjera koji su društveno angažirani: *Cilj kampanje osvijestiti je javnost o neravnopravnosti žena i muškaraca upozoravanjem na neravnopravnost u jeziku*. Prvi je put razdvojeno neutralno i pogrdno značenje za leksem „maćeha“, za leksem „baba“ navodi se napomena o govoru mržnje, a za leksem „gospođica“ da je zastarjelica jer „gospođa“ sada u prvome značenju donosi neutralno značenje „odrasla ženska osoba“, a ne isključivo bračni status. „Oslovljavanje s *gospođo* kako bi se istaknuo bračni status ženske osobe ne smatra se korektnim.“ (*gospođa. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Institut za hrvatski jezik. <https://rjecnik.hr/mreznik/gospoda/>, pristup 20. 3. 2026.) Pomaci su vidljivi u smjeru uključivosti i nediskriminirajućih konteksta, no valja pratiti bogaćenje rječnika i natuknice koje se tek očekuju (primjerice kako će se definirati i oprimjeriti „žena“, „transrodnost“, „transseksualac“, „život“ i sl.). Naime, ni u jednom rječniku leksem „transseksualac“ još uvijek nije naznačen kao zastarjelica i pogrdnica, neutralna uporaba daje prednost svezi „transseksualna osoba“, i to samo za one osobe koje su promijenile spol, a za sva ostala značenja preporuka je da se govori o „transrodnim osobama“. Smjernice uključive komunikacije ističu potrebu navođenja riječi „osoba“ kod svih dosad diskriminirajućih skupina pa se preporučuje „invalidna osoba“ umjesto „invalid“, što je *Mrežnik* prepoznao: *Zbog negativnih konotacija koje su povezane s nazivima invalid i invalidkinja pripadnici skupina na koje se ti nazivi odnose te šira društvena zajednica daju prednost nazivu osoba s invaliditetom kao društveno prihvatljivijemu nazivu, nazivu neutralnoga značenja, koji osobe na koje se odnosi ne stigmatizira i nema negativan prizvuk. U skladu s time naziv osoba s invaliditetom upotrebljava se (umjesto prijašnjega naziva invalidna osoba) i u zakonodavstvu, a preporučuje se uporaba toga naziva i u općemu jeziku. (invalid. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Institut za hrvatski jezik. <https://rjecnik.hr/mreznik/invalid/>, pristup 20. 3. 2026.)

permodel, kupac, osoba, žrtva, dijete, čeljade i sl.) postalo je manjkavo onoga trenutka kada su se počeli javljati parnjaci u ženskome rodu. Naime, imenice muškoga roda tada su postale one koje su referencijalno i dvorodne i jednorodne.

Definicija leksema „arhitekt“ u *Mrežniku* danas glasi: „**odrasla osoba** bez obzira na spol ili **muškarac** koji je završio studij arhitekture i koji planira, projektira i nadzire izgradnju različitih građevina te oblikovanje prostora.“; a u svim ostalim rječnicima odnosila se samo na jedno značenje koje je upućivalo na generičnost, primjerice u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* „arhitekt“ je „**osoba** koja je završila studij arhitekture i koja izrađuje nacрте prema kojima se grade zgrade i oblikuje prostor“, a na *Hrvatskome jezičnom portalu* „arhitekt“ je „**onaj koji** se kao stručnjak bavi arhitekturom i onim što se smatra njenim djelokrugom, inženjer arhitekture“, što može upućivati i na uže značenje (jedan referencijalni rod). U starijim se definicijama češće javljala odrednica kod muških osoba „čovjek“ ili „čeljade“, no budući da je ta imenica polisemična u značenju bića (osoba i muškarac), zamijenjena je jednoznačnom „osoba“. U Akademijinu rječniku (1880. – 1976) „učitelj“ je, primjerice, bio „čovjek koji koga uči“, a „učiteljica“ „žensko čeljade koje uči djecu u školi“. U Broz–Ivekovićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* (1901) definiralo se odnosnom zamjenicom, što je česta praksa od najranijih leksikografskih zapisa („učitelj“ je „koji uči koga čemu“, a „učiteljica“ „koja uči koga čemu“).

U leksikografskim obradama, u kojima se pojam opisivao jednoznačno, nije se uočavala razlika koja postoji kada se imenica muškoga roda za osobu (vršitelja radnje) odnosi na sve ili samo na muškarca: *Na skupu su bili brojni arhitekti. : Nagradu se primili poznati arhitekt i poznata arhitektica*. Iz definicija koje su bile dosada („koji...“, „onaj koji...“, „osoba“, „čeljade“, „čovjek“), polisemičnost se nije uočavala. Jezični savjetnici danas ističu generičnost muškoga roda (*Jezični savjetnik*, s. a.), tj. da se položaji (funkcije, dužnosti) i nazivi radnih mjesta uvijek donose u muškome rodu u općemu značenju (usp. savjet za „generalicu zbora“ ili „vršiteljicu dužnosti ravnatelja“). Problem generičnosti u uporabi veže se ponajviše uz imenice za zvanja i zanimanja te dodatno uz zamjenice, pa onda i drugih oblika kojima se izriče rod (posebice kod nebinarnih osoba). Postojanje muškoga roda kao općega gramatičkoga roda najjasnije je u predikatu kada su referenti različitih rodova / različitoga spola (*Tko je došao? Ivan i Marija su pametni*.) te se u te oblike najmanje zadire u uporabi. U Zakonu o ravnopravnosti spolova (2008/2017) uočavaju se takva mjesta „slabijega“ i „jačega“ općega roda: *Pravobranitelj/ica i njegov/njezin zamjenik/*

ica *dužnosnici su Republike Hrvatske, imenuju se na vrijeme od 8 godina i mogu biti ponovno imenovani.*

U gramatikama hrvatskoga jezika pronalazimo definicije koje mogu upućivati na šire, opće značenje ili na uže, konkretno značenje koje se veže uz mocijski parnjak muškoga roda. U Babićevoj *Tvorbi riječi* generičnost je precizno naznačena uz mocijske tvorenice: „U konkretnijem se značenju ‘onaj’ ostvaruje kao čovjek, i to uglavnom kao opći vršitelj radnje...“ (Babić 2002: 88). *Hrvatska gramatika* Barić i skupine autora nije sasvim precizna: „Osobne imenice označuju osobe, muške ili ženske, a ponekad i osobe oba spola. (...) Značenjska skupina imenica za muške osobe dijeli se u nekoliko značenjskih podskupina: 1. imenice koje znače vršitelja radnje; 2. imenice znače nositelja osobine; 3. imenice koje znače člana, pripadnika neke organizacije ili ustanove, sljedbenika, pristašu nekog pravca, ideje ili nečijih pogleda, shvaćanja; 4. ostale imenice koje znače mušku osobu.“ (Barić i dr. 1997: 306) U prvome svesku Akademijine gramatike, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* Babića i skupine autora, imenice muškoga roda za zanimanja uz žensku osobu vežu se bez sročnosti, što je danas zastarjelo: „Imenice koje znače zanimanje većinom imaju oblik muškog roda, npr. *zastupnik, advokat, pisac, ministar, rudar, istraživač, borac*, jer su se u tim funkcijama redovno pojavljivali samo muškarci. Kad se takva imenica odnosi na ženu, isprva se ona upotrebljava bez promjene kao za muškarca, ali ako se iz konteksta ne vidi da se radi o ženi, obično se doda ime ili neki dodatak po kojemu se to može vidjeti, npr. *Drugarica ministar je vrlo vješt govornik. Njegova je sestra bila najbolji advokat svoje mlađe braće*. Što se češće javljaju žene na poslovima koje znače takve imenice, to se prije stvori i oblik ženskog roda te imenice, kao što se već sasvim uobičajio naziv *učiteljica, profesorica, liječnica, doktorica, predsjednica, tajnica, knjigovotkinja, pisarica, prodavačica, trgovkinja, apotekarica* i sl.“ (Babić i dr. 1991: 485) U novijem je izdanju uzeta u obzir uporabna praksa: „U pravno-upravnim tekstovima, kada je riječ o osobama obaju spolova, valja navoditi obje imenice: *profesor/profesorica, ministar/ministrice, pripravnik/pripravnica, tajnik/tajnica, učenik/učenica*. Opravdana je uporaba imenice muškoga roda ako su osim žene u skupu na koji se imenica odnosi i muškarci, posebice ako su muški u većini, npr. *Ona je bila najbolji liječnik u toj bolnici*.“ (Babić i dr. 2007: 302) U Silić-Pranjakovićevoj gramatici odvajaju se mocijski morfemi koji se odnose na referencijalni rod: „Značenje ‘onaj’ (‘muška osoba’) nose morfemi -0-, -ac-, -ik- i -in-, a značenje ‘ona’ (‘ženska osoba’) morfemi -ic-, -inj-, -k- i -kinj-.“ (Silić i Pranjaković 2005: 171) U *Hrvatskoj školskoj gramatici* autori-

ca Hudeček i Mihaljević također nije spomenuta generičnost imenica muškoga roda u tvorbi riječi: „Imenice nastale sufiksacijom najčešće označuju vršitelja radnje (*čitatelj*), vršiteljicu radnje (*čitateljica*), nositelja osobine (*radoznalac*), nositeljicu osobine (*radoznalka*), pripadnika, pristašu, sljedbenika ili simpatizera (*hajdukovac*), stanovnika (*Zagrepečanin*), stanovnicu (*Zagrepečanka*)...“ (Hudeček i Mihaljević 2019: 151). Iz ovoga je pregleda suvremenih gramatika jasno da se generičnosti ne pristupa jedinstveno te da nije jasno i precizno pojašnjena. Ostaje otvorenim kako se ona poučava u školama te je li spoznaja o toj općoj uporabi prepuštena samo intuitivnosti i prevladavajućoj jezičnoj praksi.

4.3. Percepcija generičnosti muškoga roda

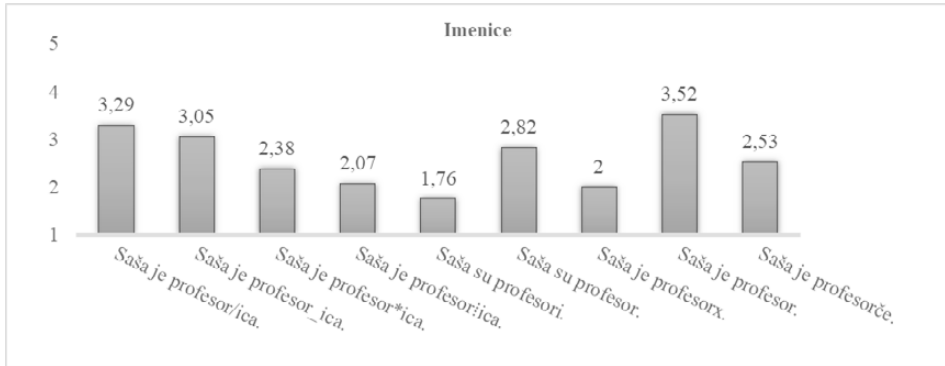
U preliminarnom istraživanju vizualizacije kod učenika, pomoću anketnoga upitnika s nizom rečenica u kojima su bili različiti mocijski parnjaci, sudjelovali su učenici u pulskim osnovnim školama (8. r. 69 učenika; 29 djevojčica i 40 dječaka) i u srednjoj školi, u Gimnaziji Pula (4. r. 100 učenika: 77 djevojaka i 23 mladića) te se pokazalo da imenice u muškome rodu jednine za osobu prizivaju mentalnu sliku muške osobe te su manje rodno neutralne. Na primjeru rečenice *Državni tajnik ima veću plaću za 74 %*. u osnovnoj školi i djevojčice (69 %) i dječaci (85 %) smatraju da se rečenica odnosi na muškarce, a da se odnosi i na žene i na muškarce smatra 31 % djevojčica i 15 % dječaka. U srednjoj školi postotak se smanjuje kod mladića, naime da se rečenica odnosi samo na muškarce smatra 79 % djevojaka i 61 % mladića, a da se odnosi i na žene i na muškarce smatra 21 % djevojaka i 39 % mladića. Imenice su rodno neutralne u množini kod većine ispitanika, što su potvrdila i druga istraživanja (De Backer i De Cuyper 2012). Na primjeru rečenice *Državni tajnici imaju dodatak na plaću*. u osnovnoj školi 100 % djevojčica odgovorilo je da se rečenica odnosi i na žene i na muškarce, a 80 % dječaka. U srednjoj školi 88 % djevojaka smatralo je da se rečenica odnosi i na žene i na muškarce te 83 % mladića. Na primjeru rečenice *Raspisuje se javni natječaj za radno mjesto: tehničar rasvjete*. u osnovnoj su školi djevojčice nešto više odgovorile (55 %) da se natječaj odnosi i na žene i na muškarce, a nešto manje (45 %) da se odnosi samo na muškarce. Dječaci su nešto više odgovarali da se natječaj odnosi na muškarce (68 %), a ostatak (32 %) i na žene i na muškarce. U srednjoj školi i djevojke (61 %) i mladići (57 %) odgovorili su da se natječaj odnosi na muškarce, djevojke su manje smatrale da se odnosi i na žene i na muškarce (39 %), za razliku od mladića (43 %). Na pitanje *Na koga se odnosi riječ „gospođica“?* učenici su različito odgovarali u osnovnoj i u srednjoj školi,

naime srednjoškolci više smatraju da se odnosi na „neudanu ženu“ (69 % djevojaka i 65 % mladića), a u osnovnoj školi više smatraju da se odnosi na „ženu koja nije punoljetna“ (66 % djevojčica i 55 % dječaka), što se povezuje s činjenicom koliko im je tema o kojoj je riječ bliska i koliko se s njom mogu povezati.

Anketiranjem osoba koje pripadaju LGBTIQ+ zajednici (ukupno 110 osoba, u svibnju 2024. u suradnji s M. Maslač) također se pokazalo da je množinski oblik imenica muškoga roda za osobe uključiv. Na primjeru rečenice *Studenti će biti obaviješteni o nadoknadi*. 86 % anketiranih smatralo je da se rečenica odnosi na sve bez obzira na rod. U fokus-skupini taj se visok postotak pripisao i činjenici da je većina ispitanika imala pripisan ženski spol pri rođenju (AFAB) te je gramatički muški rod za njih mogao biti već dovoljan odmak. Buduća istraživanja također to trebaju imati u vidu. U rangiranju poželjnosti izricanja oblika kojim bi bile uključene i nebinarne osobe najviše je ispitanika na prvo mjesto stavilo rečenicu s imenicom koja je rodno neutralna (*Obraćam se građanstvu.*), na drugome je mjestu rečenica s množinskim oblikom imenice muškoga roda (*Obraćam se građanima.*), na trećemu je mjestu rečenica s obama neraspisanim mocijskim parnjacima (*Obraćam se građanima_kama.*)¹⁸, a na dnu su ostale rečenice s parnjacima povezanimi kosom crtom i s raspisanim mocijskim parnjacima (*Obraćam se građanima/kama.; Obraćam se građanima i građankama.*). U ocjeni imeničkoga oblika uz vlastito ime (graf 1) najviše je ocjenu dobio generički rod (na što je mogla utjecati ponovno činjenica da je najviše ispitanih imalo pri rođenju pripisan ženski spol), a pozitivno su ocijenjeni i neraspisani mocijski parnjaci s najučestalijim pravopisnim znakovima (kosa crta i donja crta / *gender gap*). Inovacije u jeziku nisu visoko procjenjivane, vjerojatno zbog iskustva slaboga prihvaćanja u javnosti. Primjer švedske novozamjenice *hen*, koja je osmišljena da se može upotrijebiti u kontekstu generičke osobne zamjenice (kada je rod osobe na koju se referiramo nebitan), ali i kao osobna zamjenica rodno nebinarne osobe (zabilježeno u rječniku *Svensk ordbok*), pokazuje da nova jezična rješenja slabo prolaze u javnoj uporabi. Novozamjenica *hen* danas se općenito ma-

¹⁸ U razgovoru s fokus-skupinom nebinarnih osoba istaknuto je da je njihova uporaba usmjerena tomu da udvojeni lik, primjerice s donjom crtom, postane novi generički lik za uključivu komunikaciju. Zamjećuje se da šira uporaba takav lik upotrebljava samo onda kada se želi ukazati da je u skupini nebinarna osoba. Situacija se može usporediti s onom koju opisuje Bertoša (2001) na primjeru engleskoga jezika u kojemu su neutralni pojmovi *chairperson* i *spokesperson*, koji su zamijenili pojmove *chairman* i *spokesman*, ostali samo za žene, dok su oblici *chairman* i *spokesman* i dalje ostali za muške referente, čime je stvorena nova rodna opozicija.

nje upotrebljava od binarnih osobnih zamjenica (Renström i dr. 2022). Povratak revizijskim i inkluzivnim rješenjima pokazao se i u našem istraživanju.¹⁹

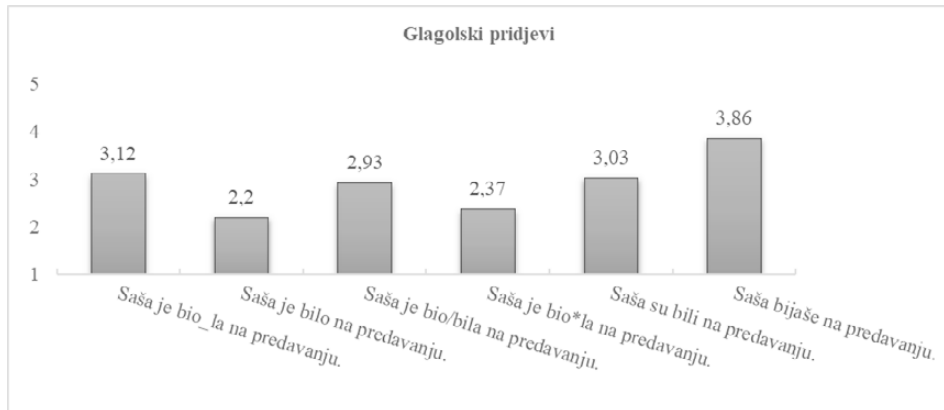

Graf 1. Jezične preferencije nebinarnih osoba – imenice

Kod uporabe glagolskoga pridjeva radnog (graf 2) prednost se daje rodno neutralnim oblicima (kao što su aorist i imperfekt za izricanje prošlosti). Kod uporabe zamjenica, pa onda i oblika glagola, zamjećuje se da je bio jak utjecaj engleskoga jezika (i uporabe zamjenice *they*) što je prijevodnom praksom onda prevladalo u medijskome diskursu i kod nas kad se izvješćuje o nebinarnim osobama. Takvo se rješenje ukorijenilo jer i hrvatski jezik ima potvrde za singularno značenje množinskih oblika; primjerice u akademskome diskursu uobičajeno je tzv. „skromno mi“ (*Istražili smo...*), u javnome diskursu, u obraćanju velikodostojanstvenicima (*Njegovo Veličanstvo su rekli...*) ili u obraćanju osobi iz poštovanja, slaganjem po obliku ili po značenju (u standardu: *Gđo Ivić, Vi ste rekli...*; u dijalektima: *Ivana, Vi ste rekla...*

¹⁹ U slovenskome jeziku zamjećuje se (trans)inkluzivni diskurs, naime donja crta upotrebljava se u javnoj uporabi od 2016. za potrebe uključive komunikacije te se daju i neke preporuke, primjerice da prvo ide ženski rod (*zdravnice_ki*, iznimka su riječi s nultim morfemom *učitelj_ica*, *obrazovan_a*) te da tekst ostane čitljiv, prihvaćeno je načelo slaganja prema blizini (bez gomilanja donjih crta kod drugih vrsta riječi), čitaju se obje riječi, bez veznika: *redovne studentice_i pobađali su predavanje* (Kern 2024). U Sloveniji se u jezikoslovnim krugovima češće kritizira dominantni diskurs rodno binarnosti, s vrlo razgranatim istraživanjima alternativnih jezičnih praksi koje su razvile nebinarne i transrodne osobe kako bi pozicionirale svoje identitete izvan binarnoga rodno sustava. U slovenskom se uporaba donje crte (podvlake) čini učinkovitom praksom koja nadilazi rodnu binarnost i lingvistički kodiranu cisnormativnost: prepoznata je kao legitimno sredstvo potvrde autentičnosti i legitimiteta spolno nebinarnih osoba.

ili *Japa su rekli.*). U anketiranju se pojavila i sklonost srednjemu rodu, no još uvijek to rješenje nije općeprihvaćeno, iako bi u jezičnome smislu, u jezicima koji imaju gramatičke rodove, kao što je hrvatski, to bilo sasvim dobro rješenje. No prihvatanje takvih rješenja ovisi prije svega o osobama na koja se ta rješenja odnose.

Graf 2. Jezične preferencije nebinarnih osoba – glagolski pridjevi

U anketama drugih autora također se generičnost muškoga roda ne odbacuje kod nebinarnih osoba: „Jer općenito je muška [morfologija] meni najbliže neutralnom rodu. Zato što jednostavno u jeziku i u rječniku sve piše u muškom rodu i ljudi općenito češće koriste, žene nekad koriste, muški rod za takve nekakve riječi i onda mi je to jednostavno najbliže 'srednjem rodu'. Bliže mi je definitivno nego ženski rod.“ (Dukanović 2024: 19)

4.4. Diskurs o nebinarnim osobama

U analizi javnoga diskursa u kojemu se spominju TIRV osobe (transrodne, interpolne i rodno varijantne), primjerice medijski diskurs koji izvješćuje o tim osobama, te u analizi diskursa koji kreiraju te osobe, primjerice pravilnici i objave na stranicama udruga LGBTIQ+ zajednice, zamijećana su trojaka jezična rješenja: inkluzivna, revizijska i inovacijska (Čaušević i dr. (ur.) 2023; Kern 2024; Kern i Vičar 2019, 2024; Martinović 2025; Maslač 2024). Takva su rješenja u literaturi prepoznata u trima temeljnim strategijama prema (ne)izricanju roda: *pluralizacija* rodova (kroz inkluzivna i inovacijska rješenja), *neutralizacija* rodova (revizijskim i

inovacijskim rješenjima) i *subverzija* roda (najčešće inovacijskim rješenjima). Neke nebinarne osobe svoju vidljivost smatraju ostvarenom kroz uporabu binarnosti u svakom kontekstu, a neke osobe teže dokidanju roda, dovodeći ga subverzijom do destabilizacije. To su strategije kojima se želi pomoću jezika izreći stav o društvenim ulogama koje su dodijeljene rodu (Martinović 2025). U tablici koja slijedi sažete su strategije i jezična rješenja koja dominiraju u hrvatskome jeziku i u njegovu okružju (Maslač 2024), s obzirom na najuočljivije oblike riječi kojima se izriče rod. U različitim se osvrtima mogu pronaći različita jezična rješenja, od vrlo čestih do onih rijetkih, okazionalnih. Ovdje donosimo najčešća.

Tablica 2. Strategije za rodno uključivu komunikaciju nebinarnih osoba

JEZIČNA RJEŠENJA	ZAMJENICE	GLAGOLSKI OBLICI	IMENICE
inkluzivna	<i>on/a</i> <i>on_a</i> <i>on:a</i> <i>on*</i> <i>on'a</i> (na razini pisanoga plana, a rijetko i govorenoga)	<i>bio/la</i> <i>bio_la</i> <i>bi:la</i> <i>bi!*</i> <i>bi'l'a</i> (na razini pisanoga plana, rijetko i govorenoga)	<i>aktivist/ica</i> <i>aktivist_ica</i> <i>aktivist:ica</i> <i>aktivist*</i> <i>aktivist'ica</i> G mn. <i>aktivist(ic)a</i> (perpetuirana binarnost i ostaje na razini pisanoga plana jezika, otvara se pitanje novoga generičkog oblika)
inovacijska	<i>onu</i> (upitno prihvaćanje u široj zajednici, upitno slaganje s glagolskim pridjevom)	<i>bilu; biola</i> (upitno prihvaćanje u široj zajednici, upitno slaganje u rečenici)	(-če, -stvo...) <i>aktivističe</i> (upitna neutralnost i prihvaćanje u široj zajednici, otvara tvorbene probleme)
revizijska	<i>oni</i> (povezivanje s muškim rodnom, upitno slaganje u rečenici, engleski model) <i>ono</i> (iako se s. r. odnosi i na živo, upitno sveopće prihvaćanje u kvir zajednici)	množina ili jednina m. r.; dijalektizmi (odbijanje generičkoga muškoga roda u zajednici) aorist, imperfekt (kondicionali?, pluskvamperfekt?, futur II.?) s. r. glagolskih pridjeva (iako se s. r. odnosi se i na živo, upitno sveopće prihvaćanje u kvir zajednici)	naizmjenice muški i ženski rod (upitno prihvaćanje u široj zajednici, negira se postojanje generičkoga roda) aktivist (upitno prihvaćanje u kvir zajednici i široj ženskoj zajednici)

Vrlo različite i neujednačene strategije unutar zajednice nebinarnih osoba pokazalo je i anketiranje nebinarnih osoba (Martinović i Maslač 2024), naime polovica ispitanih izjasnila se pozitivno o tome trebaju li jezična rješenja za obraćanje nebinarnim osobama i za imenovanje nebinarnih osoba biti normirana i propisana, a polovica negativno, što je i očekivano s obzirom na heterogenost LGBTIQ+ zajednice.²⁰

4.5. *Isključiv jezik vs. uključiv jezik*

Iz svega navedenoga, iz prikazanih rezultata anketa s binarnim i nebinarnim osobama, proizlazi da su imenice muškoga roda u množini uključive i za jedne i za druge te se shema rodno uključivoga jezika preinačuje u jezicima s gramatičkim rodovima. Ono što ostaje jest: izbjegavati seksizme (rodno isključiv jezik) te upotrebljavati uključiv jezik (i rodno neutralan i rodno osjetljiv), ovisno o komunikacijskoj situaciji.

Tablica 3. Isključiv jezik vs. uključiv jezik

Izbjegavati	Upotrebljavati ovisno o komunikacijskoj situaciji	
ISKLUČIV JEZIK	UKLJUČIV JEZIK	
Rodno diskriminirajući jezik (seksizmi)	Rodno neutralan jezik (općenito)	Rodno osjetljiv jezik (konkretno)
<i>Danas su na tržištu rada najtraženiji liječnici i medicinske sestre.</i>	<i>Danas je na tržištu rada najtraženije medicinsko osoblje.; Traženi su liječnici, medicinski tehničari i medicinske sestre.</i>	<i>Medicinsko osoblje u našoj bolnici čine liječnici i liječnice te medicinski tehničari i medicinske sestre.</i>

Uzmu li se u obzir i različite strategije za svaki od tih tipova uključive komunikacije, shema se može detaljnije prikazati ovako:

²⁰ Detaljniji rezultati istraživanja bit će prikazani u časopisu *Fluminensia* (u tisku) pod naslovom „Hrvatski jezik i nebinarni identiteti“.

Graf 3. Shema rodno uključive komunikacije zabilježene na hrvatskome jeziku

5. Zaključak

Uključiva komunikacija u ovome se radu smatra krovnim nazivom koji pokriva dva tipa komunikacije: rodno neutralan jezik (engl. *gender-neutral language*), ako se misli na ljude općenito, te rodno osjetljiv jezik (engl. *gender-sensitive language*), ako se misli na određenu, konkretnu skupinu. Za hrvatski jezik nedostaju preporuke kada se koji upotrebljava i kako se upotrebljava svaki od tih tipova komunikacije u službenoj komunikaciji. Cilj je ovakvih istraživanja stabilizacija formalne uporabe i dokidanje *straha od jezika*, ukazivanje na različite stavove i različita motrišta s kojih nastupaju svi oni kojih se dotiče rodno (ne)označena komunikacija. Nebinarne osobe, žene i muškarci (u svojoj pluralnosti identiteta) te različite društvene skupine spontano sami pronalaze najbolja rješenja za svoju komunikaciju, a komunikaciju koja je njima usmjerena mogu aktivno oblikovati diskursnim praksama. Otvorenim se smatra preferiranje određenih smjernica za opću komunikaciju i nametanje uključivim samo jedan tip komunikacije, primjerice počesto se uporaba općega, gramatičkoga generičkog roda definira (izvangramatički) rodno preferentnim, a time i isključivim i negativnim (npr. *Građani se obavještavaju...*), čime se produbljuje *strah od jezika*, koji je potvrdila i anketa među znanstvenicima. Istraživanja pokazuju da su množinski oblici imenica muškoga roda za osobu uključivi za

dio govornika te ih ne treba odbacivati. Anketiranje učenika u osnovnoj i srednjoj školi te anketiranje TIRV osoba to je također potvrdilo. S druge strane, nužno je uzimati u obzir da određene društvene skupine tragaju i za drugim jezičnim rješenjima jer su sadašnja za poneke ograničavajuća.

Rodno osjetljiv jezik kako se danas upotrebljava u široj, javnoj komunikaciji odnosi se na uključivost unutar binarnosti, uporabom mocijskih parnjaka za muško i žensko (*liječnik i liječnica; liječnik/ica*). Neke nebinarne osobe smatraju da se time još više učvršćuje binarnost kao norma te su sklonije upotrijebiti nešto drugo, primjerice rodno neutralan jezik (ili upotrebljavajući riječ „osoba“ gdje god kontekst nalaže, ili s inačicom generičkoga muškoga roda, ili posegnu za drugim strategijama odrodnjene komunikacije) ili rodno osjetljiv, ali s različitim oblicima (upotrebljavajući udvojene likove za muški i ženski rod različitim (pravopisnim) znakovima, primjerice donjom crtom ili podvlakom, zvjezdicom, zatim stapanjem nastavaka i sl., ili miješanjem rodova na razini teksta). Rodno neutralnim jezikom, u različitim smjernicama, smatra se svako obraćanje bez referencija na žene ili muškarce (npr. *Građanstvo se obavještava...*), no hrvatski jezik ne daje dovoljno takva imeničkoga korpusa da bi se sve moglo izreći. Time se negira i sadašnja polisemija imenica muškoga roda u mocijskome paru te opće i neodređeno (ali ne uvijek i neutralno) značenje muškoga roda, čime se zadire u gramatičku i leksičku normu. Zadiranje u leksičku i semantičku normu propusnije je od zadiranja u gramatičku normu koja je najkonzervativnija norma pa se to očituje i na primjeru hrvatskoga jezika, primjerice feministička kritika jezika najviše je rezultata dala u širenju korpusa mocijskih parnjaka, u preimenovanju (*reclaiming*) negativnih pojmova (koji su se ponajviše odnosili na žene) ili aproprijacijom pejorativa. Rodno osjetljiv jezik, kako se danas opisuje u većini smjernica ili preporuka, dotiče se i gramatičke norme, naime referencijalna se stvarnost izjednačuje s gramatičkom pa se inzistira na isticanju dvaju rodova (npr. *Građani i građanke se obavještavaju...*). Osvrti jezikoslovaca na ovakve teme mogu pomoći u rasvjetljavanju otvorenih pitanja u uporabi, primjerice zašto do njih dolazi i jesu li jezično utemeljena, mogu također aktivistički nastupati i promovirati koji jezični lik (nazivati se *feministkinjom* umjesto *feministicom* i sl.), no prije svega potrebno je ujednačiti normativne priručnike, primjerice jasnije opisivati kategoriju roda u gramatičkim priručnicima te preciznije i nestereotipno definirati lekseme u rječnicima (i u osnovnim modulima i u školskim modulima) te na koncu sustavno poučavati značajke gramatičkoga roda i ukazivati na arbitrarnost i sročnost kao temelj klasificiranja imenica. Sve to

važno je popratiti i prikladnim diskursom, iskustvom i navikama s ciljem ne samo uključivoga jezika nego i uključivoga društva. Na koncu, jasno je da je jezično ponašanje govornika ipak presudno, unatoč normativnim zapisima i opisima inherentnih jezičnih značajka.

Literatura

- American Psychological Association (2023) *Inclusive language guide*. e-izvor: <https://www.apa.org/about/apa/equity-diversity-inclusion/language-guidelines.pdf> (pristup 12. 5. 2025.)
- Babić, Stjepan (2002) *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – HAZU.
- Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko (1991) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – HAZU.
- Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko (2007) *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Barić, Eugenija (1987) „Mocijski parnjaci i njihova upotreba.“ *Rasprave ZJ* 9: 9–18.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bertoša, Mislava (2001) „Jezične promjene i feministička kritika jezika.“ *Revija za sociologiju* 32 (1–2): 63–75.
- Bertoša, Mislava (2025) „Jezik i rod.“ U *Uvod u studije roda 2: Rod i moć konteksta*, ur. Miloš, Brigita; Bojanić, Sanja, 31–61. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jojić, Ljiljana; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Ramadanović, Ermina; Vidović, Domagoj (2012) *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Braun, Friederike; Gottburgsen, Anja; Sczesny, Sabine; Stahlberg, Dagmar (1998) „Können Geophysiker Frauen sein? Generische Personenbezeichnungen im Deutschen“ [Can geophysicists be women? Generic person terms in German language]. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 26 (3): 265–283. <https://doi.org/10.1515/zfgl.1998.26.3.265>
- Brohmer, Hilmar; Hofer, Gabriela; Bauch, Sebastian A.; Beitner, Julia; Berkessel, Jana B.; Corcoran, Katja; Garcia, David; Gruber, Freya M.; Giuliani, Fiorina; Jauk, Emanuel; Krammer, Georg; Malkoc, Smirna; Metzler, Hannah; Mües, Hanna M.; Otto, Kathleen; Rahal, Rima-Maria; Salwender, Mona; Sczesny, Sabine; Stahlberg, Dagmar;

- Wehrt, Wilken; Athenstaedt, Ursula (2024) „Effects of the Generic Masculine and Its Alternatives in Germanophone Countries: A Multi-Lab Replication and Extension of Stahlberg, Sczesny, and Braun (2001).“ *International Review of Social Psychology* 37 (1): 17, 1–25. <https://doi.org/10.5334/irsp.522>
- Broz, Ivan; Iveković, Franjo (1901) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Butler, Judith (2000) *Nevolje s rodom: feminizam i subverzija identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Cameron, Jessica J.; Stinson, Danu Anthony (2019) „Gender (mis)measurement: Guidelines for respecting gender diversity in psychological research.“ *Social and Personality Psychology Compass* 13 (11): 1–14. <https://doi.org/10.1111/spc3.12506>
- Cvetičanin Knežević, Hristina; Lalatović, Jelena (2019) *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika*. Beograd: Centar za ženske studije.
- Čaušević, Jasmina; Zlotrg, Sandra (2013) *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*. Sarajevo: Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu.
- Davis, Jennifer L.; Zimman, Lal; Raclaw, Joshua (2014) „Opposites Attract: Rethorizing Binaries in Language, Gender, and Sexuality.“ U *Queer Excursions: Rethorizing Binaries in Language, Gender, and Sexuality*, ur. Zimman, Lal; Davis, Jenny; Raclaw, Joshua, 1–12. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199937295.001.0001>
- De Backer, Maarten; de Cuypere, Ludovic (2012) „The interpretation of masculine personal nouns in German and Dutch: A comparative experimental study.“ *Language Sciences* 34 (3). DOI: 10.1016/j.langsci.2011.10.001
- Dister, Anne; Moreau, Marie-Louise (2006) „Tell me how you feminize, I'll tell you who you vote for. Appellations of Candidates in the European Elections of 1989 and 2004 in Belgium and France.“ *Langage et société* 115: 5–45. <https://shs.cairn.info/journal-langage-et-societe-2006-1-page-5?lang=en> (pristup 12. 4. 2024.)
- Dister, Anne; Moreau, Marie-Louise (2020) *Inclure sans exclure. Les bonnes pratiques de rédaction inclusive*. Bruxelles: Direction de la Langue française – Service général des Lettres et du Livre – Fédération Wallonie-Bruxelles. https://www.federation-wallonie-bruxelles.be/nc/detail-article/?tx_cfwbarticlefe_cfwbarticlefront%5Bpublication%5D=3364 (pristup 10. 4. 2026.)
- Dukanović, Tin (2024) *Karakteristike jezika rodno nebinarnih govornika hrvatskog jezika*, završni rad, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, e-izvor: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/dukanovic-karakteristike-jezika-rodno-nebinarnih-Kx5iPIRe0c-2.pdf> (pristup 12. 5. 2025.)

- European Institute for Gender Equality*, e-izvor: <https://eige.europa.eu/> (pristup 12. 12. 2024.)
- Foucault, Michel (1978) *The History of Sexuality*. Penguin Books.
- Gastil, John (1990) „Generic pronouns and sexist language: The oxymoronic character of masculine generics.“ *Sex Roles: A Journal of Research* 23 (11–12): 629–643. <https://doi.org/10.1007/BF00289252>
- Gender (n. d.), *Apa Style*. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/bias-free-language/gender> (pristup 16. 12. 2024.)
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka (2008) *Kad student zatrudni – rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku*. Zagreb: Alfa.
- Godina, Vesna Vuk (2023) *Zablude feminizma*. Zagreb: Fraktura.
- Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Institut za hrvatski jezik. <https://rjecnik.hr/mreznik/daltonistica/> (pristup 20. 3. 2026.)
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2019) *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2024) „Leksikografija i pragmatika: uporabni podatci u Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku.“ U *Leksikografski susreti* 1, ur. Marjanović, Saša, 55–66. Sveučilište u Beogradu. https://doi.org/10.18485/lexicog_meet.2024.1.ch4
- Hyde, Janet S. (1984) „Children’s understanding of sexist language.“ *Developmental Psychology* 20 (4): 697–706. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.20.4.697H>
- Izvedbe roda u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi* (2018), Zbornik radova 46. seminara Zagrebačke slavističke škole, ur. Brković, Ivana; Pišković, Tatjana, Zagreb.
- Jeram, Jasna; Šauperl, Mojca (ur). (2018) *Smernice za spolno občutljivo rabo jezika*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Jezični savjetnik* (n. d.), Institut za hrvatski jezik, e-izdanje: <http://jezicni-savjetnik.hr/> (pristup 14. 5. 2025.)
- Ka rodno nebinarnim jezičkim praksama – zbornik radova* (2023), ur. Čaušević, Jasmina; Bašić, Amar; Vrebac, Matej. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. <https://soc.ba/ka-rodno-nebinarnim-jezickim-praksama-zbornik-radova/> (pristup 1. 12. 2025.)
- Kern, Boris (2024) „Kvir u rječnicima slovenskoga jezika.“ U *Kritička leksikografija*, ur. Gorjanc, Vojko, 107–134. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kern, Boris; Vičar, Branislava (2019) „Jezik in transspolne identitete.“ *Slavistična revija* 67 (2): 413–422.

- Kern, Boris; Vičar, Branislava (2024) „Fosterin Social Responsibility through Gender-Inclusive Language in Slovenian.“ *Filozofski vestnik* 45 (2): 187–204.
- Keith, Nina; Hartwig, Kristine; Richter, Tobias (2022) „Ladies first or ladies last: Do masculine generics evoke a reduced and later retrieval of female exemplars?“ *Collabra: Psychology* 8 (1). <https://doi.org/10.1525/collabra.32964>
- Konishi, Toshi (1993) „The semantics of grammatical gender: A cross-cultural study.“ *Journal of Psycholinguistic Research* 22 (5): 519–534. <https://doi.org/10.1007/BF01068252>
- Kozić Komar, Vanja (2024) *EDI GO Smjernice za inkluzivn(ij)i jezik*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Kratke upute (i terminologija) za izvještavanje o trans, inter i rodno varijantnim osobama* (n. d.), *KolektIRV*, e-izvor: www.kolektirv.hr/kratke-upute-i-terminologija-za-izvjestavanje-o-trans-inter-i-rodno-varijantnim-osobama/ (pristup 1. 12. 2025.)
- Kutateladze, Maia (2015) „Importance of Gender-Sensitive Language and Some Guidelines for Business Writing.“ *Journal in Humanities* 4 (1): 21–24.
- Martinović, Blaženka (2015) „Od jezičnoga ‘pomuškarčivanja’ do jezičnoga ‘poženčivanja’.“ *Tabula* 13 (1): 91–110.
- Martinović, Blaženka (2025) „Hrvatski jezik i nebinarni identiteti.“ U *Riječki filološki dani 14: knjižica sažetaka*, ur. Marinković, Marina; Vlastelić, Anastazija, 56–56. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- Martinović, Blaženka; Maslač, Mirta (Mak) (2024) „Rodno osjetljiv, neutralan i uključiv hrvatski jezik.“ U *Jezik u doba globalizacije (Knjiga sažetaka)*, ur. Pon, Leonard; Šarić Šokčević, Ivana, 120–122. Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Filozofski fakultet u Osijeku.
- Maslac, Mak (2024) „Mogućnosti rodno nebinarnog jezika. Prostor rodne i medijske kulture ‘K-zona’.“ *Vox feminae*, <https://voxfeminae.net/pravednost/mogucnosti-rodno-nebinarnog-jezika/> (pristup 12. 4. 2025.)
- Matasović, Ranko (2018) „Gramatički rod od indoeuropskoga do hrvatskoga.“ U *Izvedbe roda u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi*, ur. Brković, Ivana; Pišković, Tatjana, 141–157. Zagreb: FF press, Zagrebačka slavistička škola. https://www.hrvatskiplus.org/upload/zbornici/ZSS_2018.pdf (pristup 13. 5. 2024.)
- Mihaljević, Ana; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica (2022) „Speaking About People of Non-Binary Seks/Gender in Croatian.“ *Collegium antropologicum* 46 (3): 175–185. <https://doi.org/10.5671/ca.46.3.1>
- Mihaljević, Milica (2021) „Muško i žensko u hrvatskome jeziku i leksikografiji – stereotipi i jezična diskriminacija.“ *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 42 (2): 655–686.

- Mijušković, Sanja (2013) *Registar zanimanja, zvanja i titula žena – Prilog upotrebi rodno osjetljivog jezika u sferi javne komunikacije*. Cetinje: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.
- Miloš, Irena (2023) „Uključiv i isključiv jezik: što je rodno neutralno u administrativnome višezječnom stilu Europske unije.“ *Hrvatski jezik* 10 (1): 6–9.
- Misersky, Julia; Majid, Asifa; Snijders, Tineke (2018) „Grammatical Gender in German Influences How Role-Nouns Are Interpreted: Evidence from ERPs.“ *Discourse Processes* 56 (8): 1–12. DOI: 10.1080/0163853X.2018.1541382
- Misersky, Julia; Redl, Theresa (2020) „A psycholinguistic view on stereotypical and grammatical gender: The effects and remedies.“ U *Diversiteit. Een multidisciplinaire terreinverkenning*, ur. Bulten, C. D. J.; Perquin-Deelen, C. F.; Sinninghe Damsté, M. H.; Bakker, K. J., 237–255. Deventer: Wolters Kluwer.
- Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (n. d.), ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana, Zagreb: Institut za hrvatski jezik.
- Pišковиć, Tatjana (2011) „Sintaktička narav gramatičkoga roda.“ *Filologija* 56: 137–158.
- Pišковиć, Tatjana (2016) „Feministički otpor rodnoj asimetriji u jeziku i jezikoslovlju.“ *Stilistika*. e-izvor: <https://stilistika.org/stiloteka/rasprave/150-feministicki-otpor-rodnoj-asimetriji-u-jeziku-i-jezikoslovlju> (pristup 1. 12. 2024.)
- Pišковиć, Tatjana (2017) „Perpetuiranje rodnih stereotipa u hrvatskim rječnicima.“ *Stilistika*. e-izvor: <https://stilistika.org/stiloteka/rasprave/250-perpetuiranje-rodnih-stereotipa-u-hrvatskim-rjecnicima> (pristup 12. 3. 2024.)
- Pišковиć, Tatjana (2018) „Jezične rodne ideologije u hrvatskim ženskim časopisima prve polovice 20. stoljeća.“ *Suvremena lingvistika* 44: 291–327.
- Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije* (2007), ur. Borić, Rada, Zagreb: Centar za ženske studije.
- Renström, Emma A.; Lindqvist, Anna; Sendén, Marie G. (2022) „The multiple meanings of the gender-inclusive pronoun hen: Predicting attitudes and use.“ *European Journal of Social Psychology* 52 (1): 71–90. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2816>
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880–1976), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, e-izvor: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&cid=196759> (pristup 12. 6. 2025.)
- Rječnik rodne ravnopravnosti (Gender Equality Glossary & Thesaurus)* (n. d.), *European Institute for Gender Equality*, https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus?language_content_entity=hr (pristup 1. 12. 2025.)
- Rodni jezici. Zbornik radova o jeziku, rodu i spolu* (2018), ur. Pišković, Tatjana, Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, FF press.

- Rodno neutralan jezik u Europskom parlamentu* (2018), Europski parlament, e-izvor: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187100/GNL_Guidelines_HR-original.pdf (pristup 12. 5. 2025.)
- Rothmund, Jutta; Scheele, Brigitte (2004) „Personenbezeichnungsmodelle auf dem Prüfstand: Lösungsmöglichkeiten für das Genus-Sexus-Problem auf Textebene“ [Putting gender-neutral reference terms to the test: Constructive solutions to the problem of grammatical vs. referential gender on the textual level]. *Zeitschrift für Psychologie mit Zeitschrift für angewandte Psychologie und Sprache & Kognition* 212 (1): 40–54. <https://doi.org/10.1026/0044-3409.212.1.40>
- Sczesny, Sabine; Formanowicz, Magda; Moser, Franziska (2016) „Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination?“ *Front. Psychol.* 7: 25, e-izvor: <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fpsyg-07-00025.pdf> (13. 12. 2025.)
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Smjernice za spolno osjetljivo rabo jezika* (2018), ur. Jeram, Jasna; Šauperyl, Mojca. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji: Uporaba rodno osjetljiva jezika na Sveučilištu u Rijeci* (2022), ur. Miloš, Brogita, Rijeka: Sveučilište u Rijeci. e-izvor: https://uniri.hr/wp-content/uploads/2022/11/UNIRI_Smjernice_o_rodno_ukljucivoj_komunikaciji.pdf (12. 5. 2024)
- Stahlberg, Dagmar; Braun, Friederike; Irmen, Lisa; Sczesny, Sabine (2007) „Representation of the sexes in language.“ *Social Communication*, Psychology Press, 163–187. <https://doi.org/10.4324/9780203837702>
- Stahlberg, Dagmar; Sczesny, Sabine; Braun, Friederike (2001) „Name Your Favorite Musician: Effects of Masculine Generics and of their Alternatives in German.“ *Journal of Language and Social Psychology* 20 (4): 464–469. <https://doi.org/10.1177/0261927X01020004004>
- Stout, Jane G.; Dasgupta, Nilanjana (2011) „When *he* doesn't mean *you*: Gender-exclusive language as ostracism.“ *Personality and Social Psychology Bulletin* 37 (6): 757–769. <https://doi.org/10.1177/0146167211406434>
- Subverzivne prakse u hrvatskom jeziku, književnosti i kulturi* (2014), Zbornik radova 42. seminara Zagrebačke slavističke škole, ur. Pišković, Tatjana; Vuković, Tvrtko, 145–168. Zagreb: FF press.
- Uključiva komunikacija u Glavnom tajništvu Vijeća Europske unije* (2018), Vijeće Europske unije, e-izvor: <https://www.consilium.europa.eu/hr/documents-publications/publications/inclusive-comm-gsc/> (pristup 12. 5. 2025.)
- Vervecken, Dries; Hannover, Bettina; Wolter, Ilka (2013) „Changing (S)expectations: How gender fair job descriptions impact children's perceptions and interest regarding

traditionally male occupations.“ *Journal of Vocational Behavior* 82 (3): 208–220. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.01.008>

Vičar, Branislava; Kern, Boris (2024) „Pozicioniranje nebinarnosti unutar binarnoga sustava: primjer slovenskoga jezika.“ U *Kritička leksikografija*, ur. Gorjanc, Vojko, 135–162. Beograd: Biblioteka XX vek.

Wittig, Monique (2010) *Hetero um i drugi eseji*. Lezbijska grupa Kontra.

Gender neutral and gender sensitive communication in the Croatian language

Abstract

Different language practices used in public discourse, as well as in academic discourse and amongst linguists, show that the generic use of one grammatical gender is not viewed as a generally accepted practice for neutral communication. Denying the generic nature of one gender allowed for the entrenchment of the concept of gender binarity, substituting a former preference for one gender with a preference for two genders above all others. Within the context of feminist linguistics, two lines of research and action can be observed: the language of women (and their position within language) and the language of TIGD (transgender, intersex, and gender diverse) people (and their position within language). Different strategies for achieving inclusive communication emerged from the results of two researches conducted in 2024 and 2025, in cooperation with the Proces association (Association for the Promotion of Queer Culture and LGBTQI+ Rights in Pula), a survey conducted among nonbinary people and focus group discussions and the results of an online survey focused on women and the language they use. Discerning gender neutral from gender-sensitive communication followed by a recommendation for its use (in which circumstances and in which manner) can be one of the solutions for inclusive communication in the Croatian language.

Keywords: inclusive communication; gender-neutral language; gender-sensitive language; generic gender.